

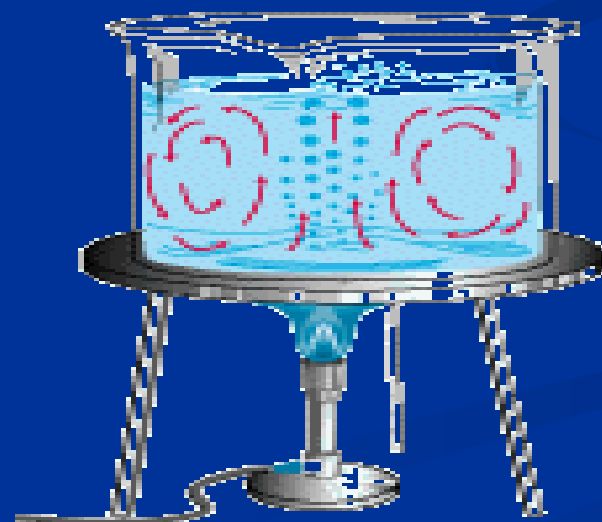
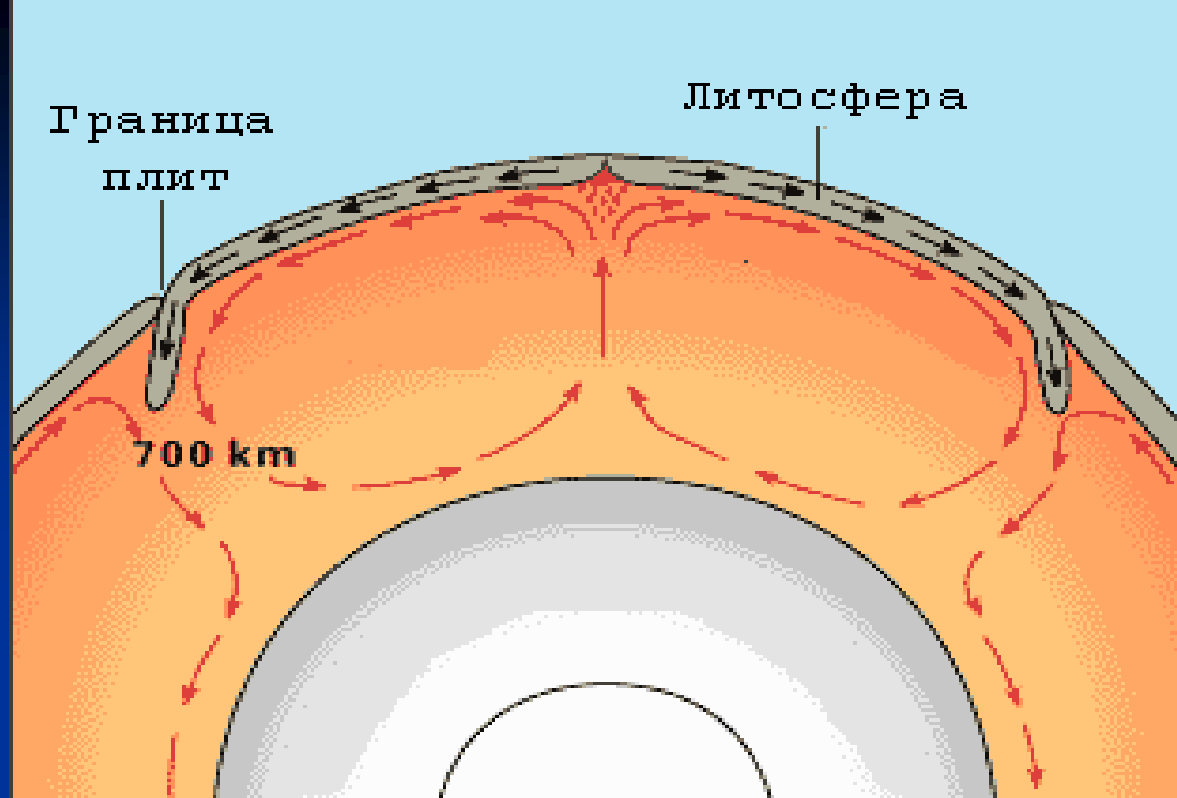
**Мавзу: « Литосфера ва унинг
экологик муаммолари»**

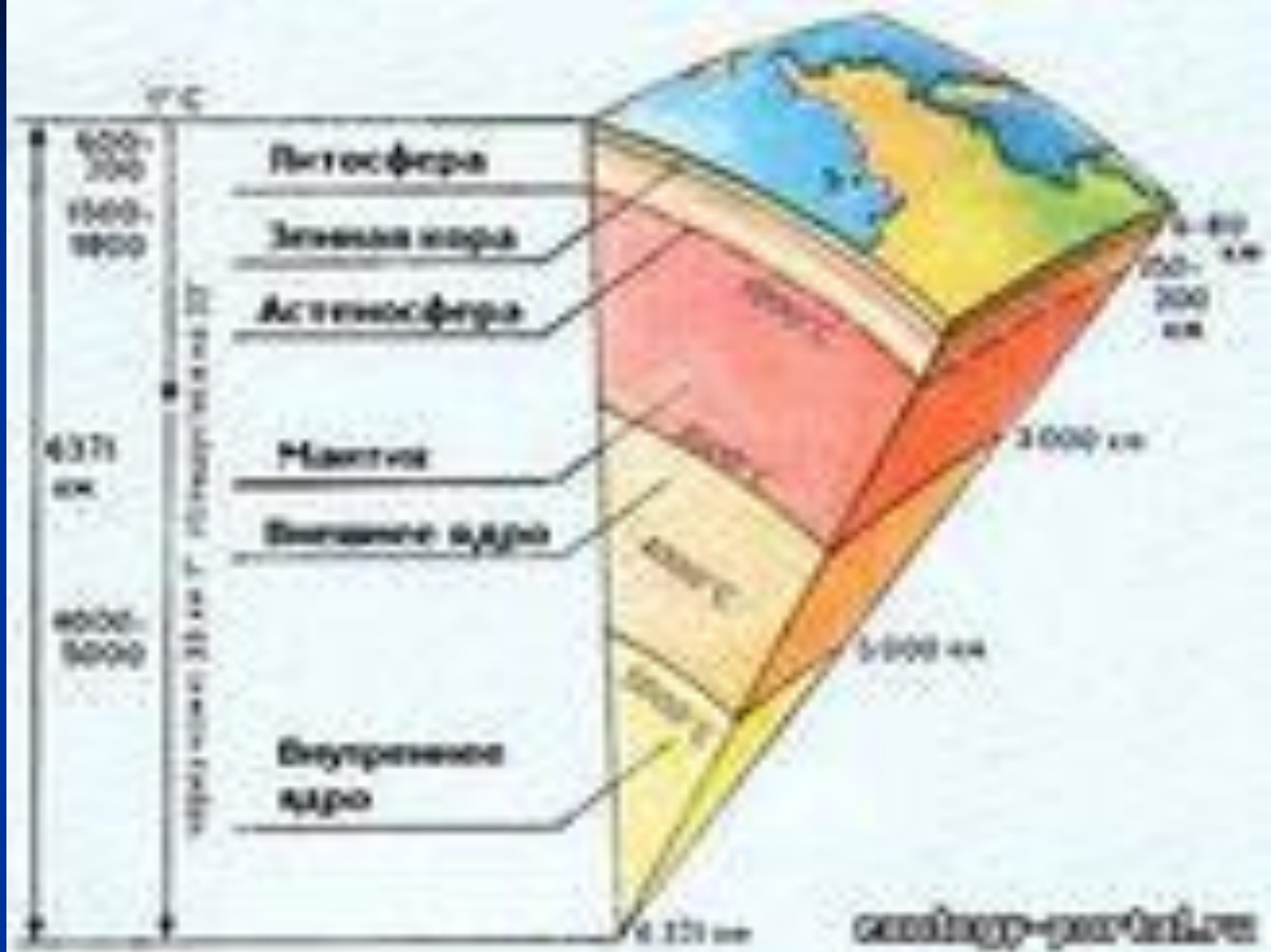
■ Режа:

- 1. Литосфера хакида тушунча.
- 2. Литосферанинг экологик муаммолари.

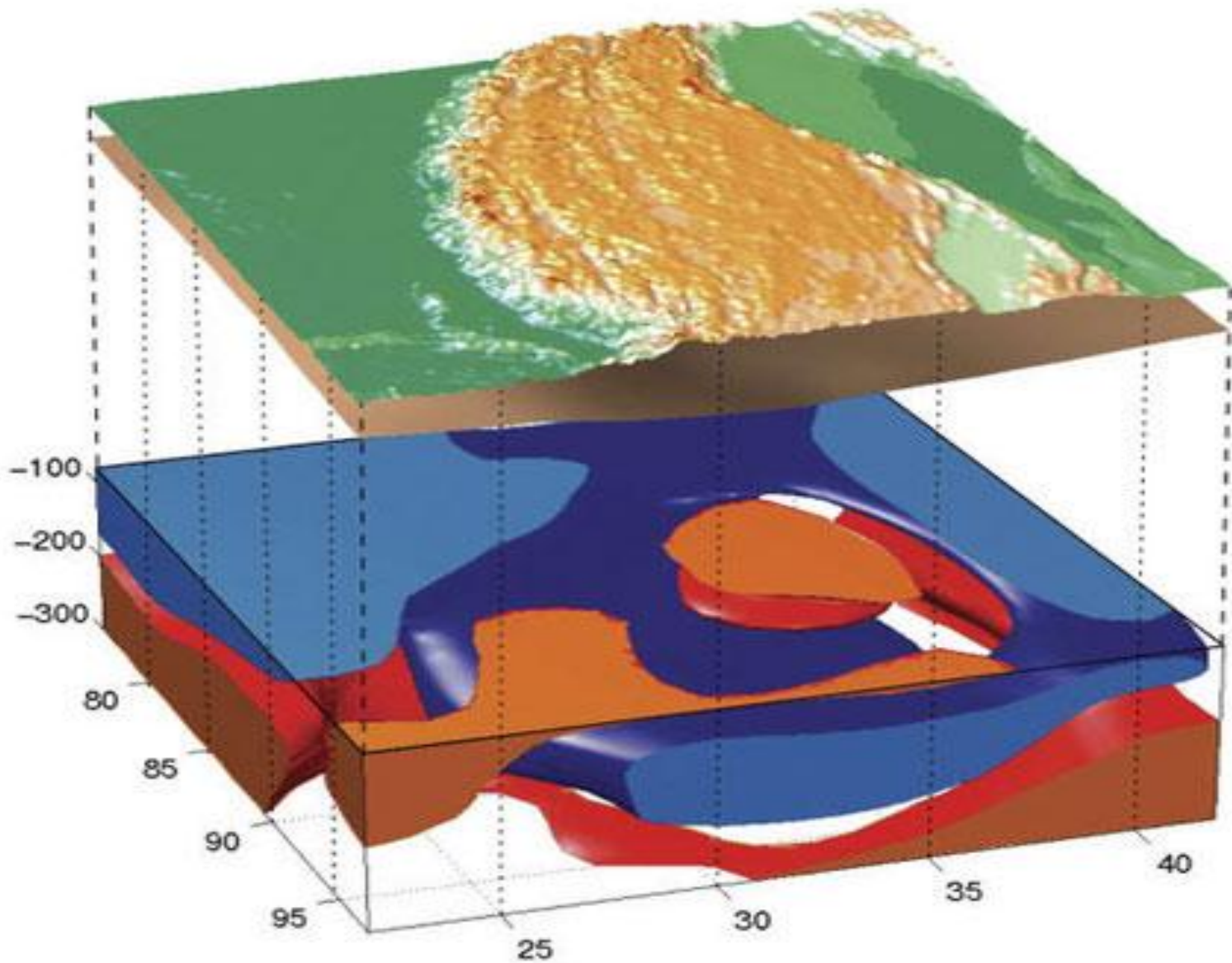
Литосфера

- Литосфера - Ернинг қаттиқ қобиғи, Ер пўсти ва юқори мантиянинг бир қисмини ичига олади.
- Ернинг қаттиқ ҳолатдаги тош ўрамининг қалинлиги океан тубида 5-7 км, қуруқликда 30-40 км ва тоғли ўлкаларда 70-80 км гача боради, у чўкинди, метоморфик ва магматик тоғ жинсларидан ташкил топган.

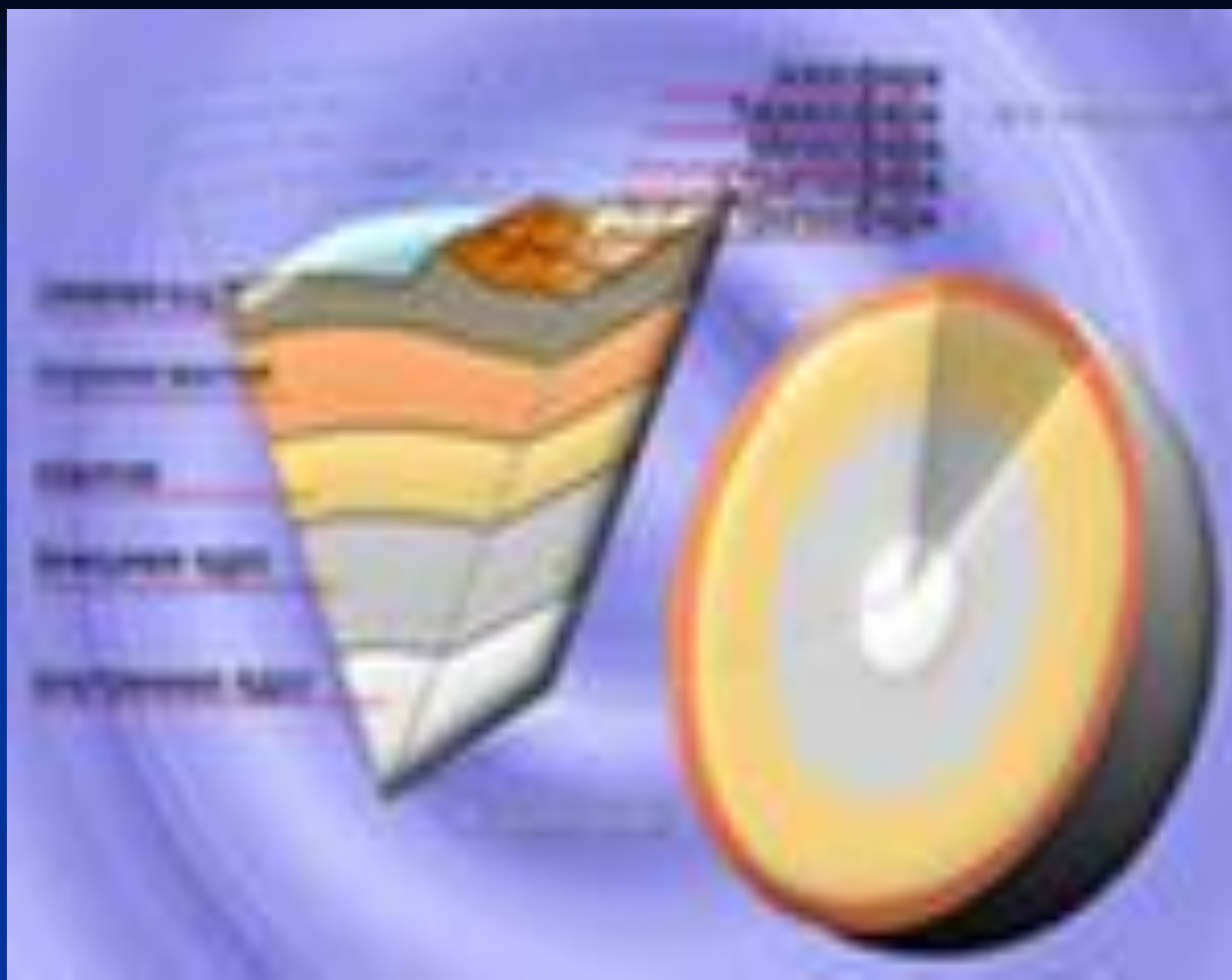

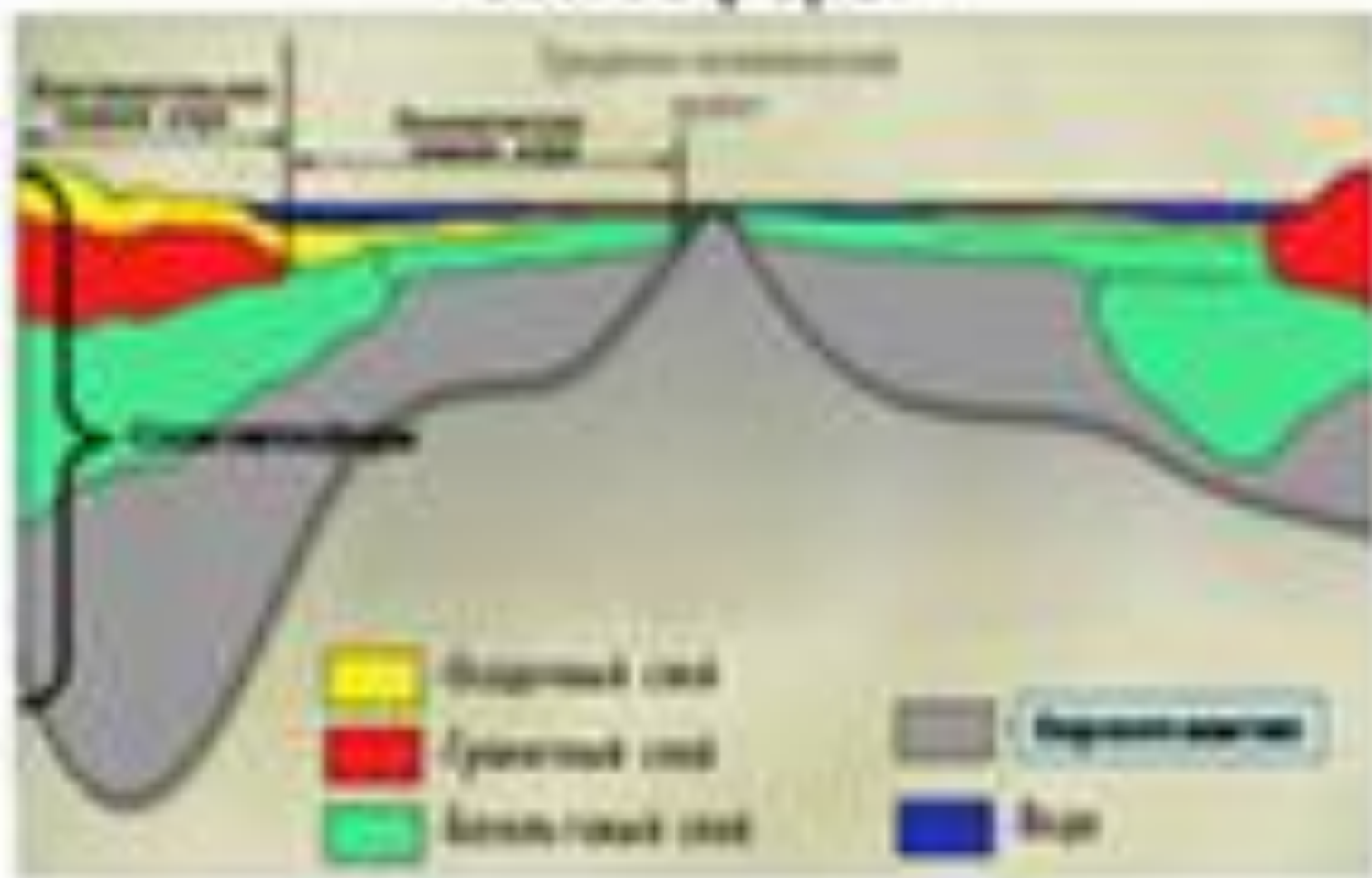

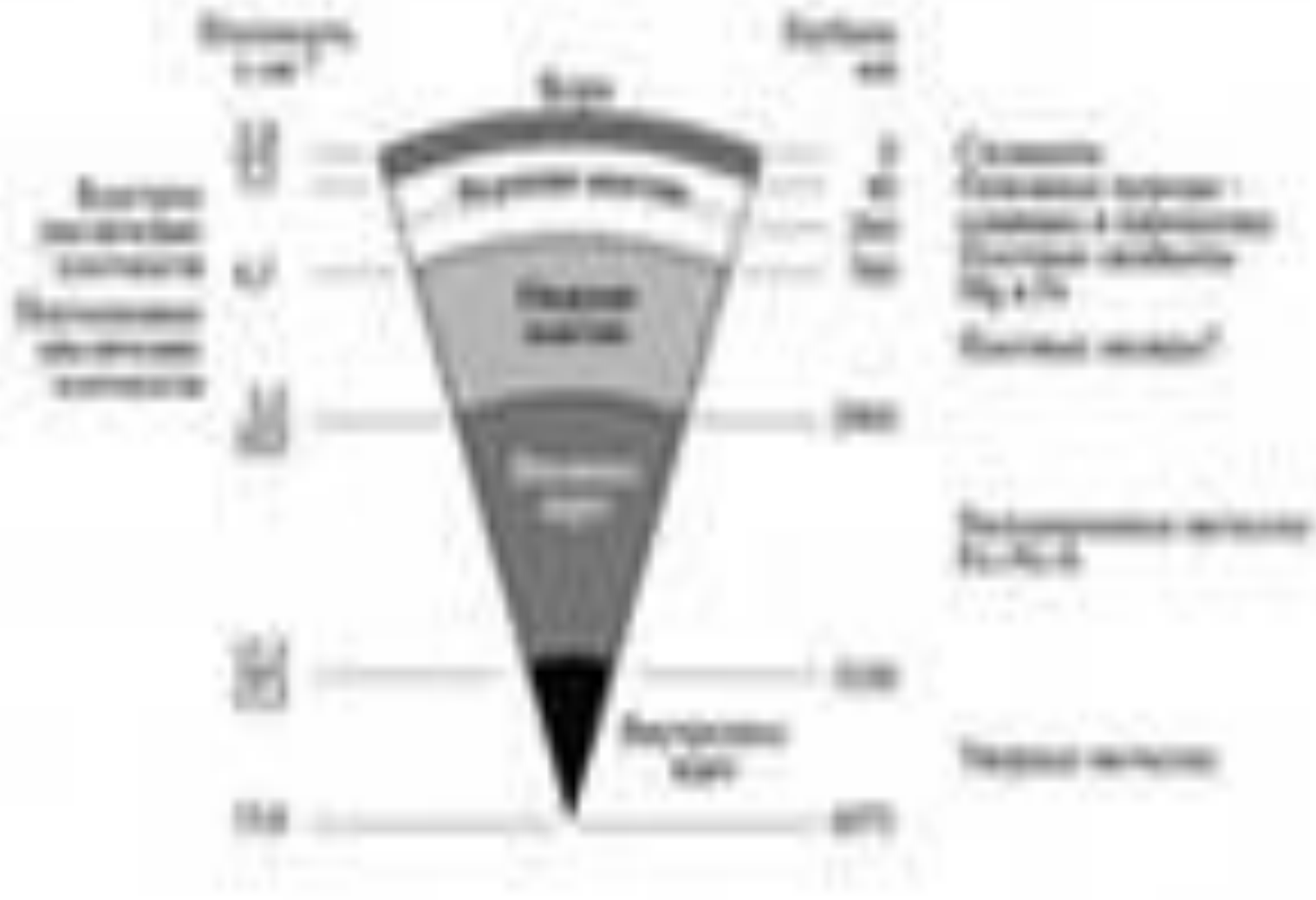
ВАТРОНАЈ СТРОЈНЕ ЗИДОВИ

Вертикальное строение литосферы

- Ер сатҳида асосан чўкинди тоғ жинслари тарқалган бўлиб, уларнинг қалинлиги 20 км гача боради. Тоғларнинг баъзи ерларида улар ювилиб кетиб, океан тубларида уларнинг қалинлиги бир неча юз метр бўлади. Улар таркиби бўйича чақик кимёвий ва органик чўкиндилардан ташкил топган бўлиши мумкин

- Ернинг тош ўрама сатҳининг ташқи тузилишга **рельеф** дейилади. Рельефнинг пайдо бўлишини, унинг ёшини, морфологик тузилишини, ўзгаришини ва тарқалиши қонуниятларини геоморфология фани ўрганади.

- Ер сатҳининг тузилиши, тарихий тараққиёти, унда ҳаётни ривожланиши асосан Ернинг ички қисмида вужудга келадиган тектоник жараёнларга ва иқлимга боғлиқдир.

- **Литосфера сатхидан** инсониятнинг яшаши учун зарур бўлган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш (керакли иншоотлар қуришда фойдаланишдан ташқари) ва қазилма бойликлар қазиб олишда фойдаланилади.
- Очик усулда қазиладиган конларнинг чуқурлиги 800 метрга, ёпик усулда қазиладиган конларнинг чуқурлиги 3-4 км га етади.

- Ер текис, намлик ва ҳарорати етарли бўлган гил тоғ жинсларидан ташкил топган бўлса, у ўсимлик, ҳашарот ва микроорганик қолдиқ чиқиндиларига бойиб, **тупроқ қатламининг ҳосил бўлиши тезлашади. Тупроқ қатламининг қалинлиги тахминан 1-3 метр бўлиб, у А, В, С қаватлардан иборатдир.**

- Юқорида жойлашган чириндига бой бўлган энг унумдор қисми **А - гумус қавати** ҳисобланади. Унинг қалинлиги 0,5—0,7 метргача боради. Унинг остида тепадан ювилиб тушган карбонат тузли **В - иллювиал қават** жойлашган бўлиб, 1,5-2 метр чуқурликда кам ўзгарган **С - она жинс қатлами** ётади.

- Тупроқ турлари қутблардан экваторга, ҳамда текисликлардан тоғларга қараб иклим ўзгариши билан қонуний равишда ўзгариб боради. Мўътадил минтақанинг йиллик ёғингарчилиги 500-600 мм бўлган чўл ва ўрмон чўлларида чиринди (гумус)га бой (10% гача) энг унумдор, қўнғир, қора тупроқлар тарқалган.

- **Марказий Осиёнинг дашт ва ярим даштларида ўсимликларнинг табиий шароитда ривожланиши учун намлик етишмаганлиги сабабли, кам (1-2%) гумусли кулранг бўз тупроқлар тарқалган.**

- **Геологик замин, рельеф ва иқлимнинг ўзгаришига қараб ҳар ернинг ўзига хос тупроқлари, ўсимлик турлари ва ҳайвонот дунёси ривожланади. Инсониятнинг деҳқончилик ва қурилиш фаолиятлари таъсирида табиий ландшафти ўзгарган ҳудудлар майдони йилдан йилга ошиб бормоқда. Ҳозирги вақтда Ер юзасидаги қуруқликнинг 10-11 % ни ҳайдаб деҳқончилик қиладиган ва 2% ни ҳар хил иншоотлар қуриб банд қилган маданий ландшафтга айлантирилган.**

■ Европада бу кўрсаткичлар 30% ва 10% ни, Осиёда 21% ва 2% ни, Австралияда 5% ва 2% ни ташкил қилса, Ўзбекистонда 12,5% ва 6,5% ни ташкил қилади. Қурукликнинг 0,3% га шаҳарлар жойлашган. Шаҳарлар майдони Германия ҳудудининг 10% ни, Буюк Британиянинг 12% ни, Ўзбекистоннинг 2,2% ни эгаллайди.

- **Йирик металлургия саноат корхоналари атрофида ландшафтнинг ўзгариши, ўсимликларнинг қуриб даштга айланиши юз бериб, БМТ экспертларининг маълумотига кўра қурукликнинг 1/3 қисми ифлосланиб, саломатликка зарарли ҳолатга келган. Инсониятнинг бефарқлиги ва атроф муҳитга эътиборсиз қараши натижасида Европада биринчи марта Қалмиқлар ерида 500 минг гектарли дашт пайдо бўлади (у ҳар йили 50 минг гектарга кенгайиб бормоқда).**

- Мутахассисларнинг фикрича ХХІ 20-30 йилларига бориб қуруқликнинг 1/6 қисми қон, йўл ва ҳар хил иншоотлар тагида қолади. Аҳоли сонининг ошиб бориши қурилишларнинг кенгайиши деҳқончиликка яроқли ерларнинг камайишига сабаб бўлмоқда. Шуларни инобатга олиб, ернинг унумдорлигини 3,5-4% га оширилмаса, мутахассисларнинг фикрича ХХІ ўрталарига бориб сайёрамизда йилига 200 млн т дон етишмовчилиги ҳолати юз бериши мумкин.

**Эътиборингиз
учун рахмат!**